

SLÄKT

HISTORISKT FORUM

TIDNING FÖR SVERIGES SLÄKTFORSKARE ■ ÅRG 30 ■ PRIS 50 KR

NR 1 ■ 2014

Kulturarvet vittrar bort

Stor test:
"Bästa" apparna
för släktforskare

- Ny serie: Arkiven berättar
- Vännerstjärnan satsar på släktforskning
- En fransman i 1600-talets Svappavaara

Frans Persson Serivo - fransman i Svappavaara

Ortnamnet Svappavaara kommer troligtvis från ett berg i närheten som samerna kallade för Svabbavarri, för att det växte så mycket björkticka (svabba) där. På 1650-talet började brytningen av koppar på berget.

FOTO WIKIMEDIA

Arbetskraftsinvandring är ingen ny foreteelse i Sverige. Redan på 1600-talet hamnade fransmannen Petter Servio som kolare i Svappavaara. En lång resa till andra sidan polcirkeln för att få arbete.

AV ERIK
KOUKSU

ÅR 1681 VAR DEN FRANSKE komediförfattaren Jean François Regnard (1655-1709) och hans familjeslagare Cousteaux de Fer-court och Nicolas de Corberon på resa genom Europa. De hade inget givet mål med sin resa, utan drevs av en till synes obändig reslust - Regard har kallats "a compulsive traveller" - en tvångsmässig resenär. De reste genom Flandern, Holland och Danmark, varefter de kom till Stockholm, där Karl XI skall ha uppmanat dem att resa till Lapp-land, ett land "som förtjänades att

ses både på grund av sitt läge och sina invånare".

Sällskapet reste från Stockholm den 23 juli 1681 och anlände efter fyra dagars seglats till Torneå. De fortsatte sedan med båt upp efter Tome älv. Deras roddare under åtminstone senare delen av resan kallar Regnard "Lars Larsson, Laurentius a Laurentio" från Junosuando.

Lars Larsson Pesu

Denne man är identisk med Lars Larsson Pesu, stamfader för släkten Lasu. Han fick 1642 skattefri-

het efter att ha upptäckt malmen i Masugnsbyn, vilket Regnard också noterar.

Under resan passerade Regnard och hans familjeslagare Kengis, Pajala, Masugnsbyn, Junosuando, Kuoksu, Svappavaara och Jukkasjärvi kyrkoby. Slutligen kom de till Tometrask. De lade en sten med inskription på udden Bieskenjärva, vilken Regnard - mirakulöst inte på fullt allvar - uppfattade som världens ände. På hemresan till Frankrike passerade sällskapet Polen, Ungern och Tyskland. Regnard är

ingen särskilt pålitlig lapplands-skildrare; det mesta av innehållet i sin bok lånade han ur Johannes Schefferus "Lapponia", som trycktes i Frankfurt am Main 1673.

Denna text handlar dock inte om Jean François Regnard, utan om hans besök vid Svappavaara koppargruva, som idag ligger i Vittangi socken, men som vid Regnards besök tillhörde Jukkasjärvi socken. Kopparmalmen i Svappavaara, som enligt Regnard var den bästa i Sverige, hade upptäckts av samén Johan Olsson Tolk på 1650-talet, och tidigare hade enligt Regnard minst hundra man brukat arbeta i Svappavaara. Vid Regnards besök arbetade dock inte fler än tio eller tolv man i gruvan, eftersom "trakten är så odslig och gör ett så ohyggligt intryck, att det finns få människor som kunna stanna där".

Tråffade landsman.

Dock, skriver Regnard, blev han och hans foljeslagare "synnerligen fortjusta, då vi vid vår ankomst finga hora att det fanns en fransman på denna ort. Ni ser, min herre, att det inte finns en enda trakt, hur avlagsen den är, dit inte fransmannen funnit väg. Sedan trettio år arbetade han vid gruvan, och sannerligen, han såg mer ut som en vilde än som en människa.

Han underlämnade att gå oss tillhanda i mycket, ehuru han nästan helt glömt sitt språk. Han försäkrade oss, att han under den tid han varit på denna ort aldrig sett en fransman och inte träffat någon granne eller en italienare, som för ungefär fjorton år sedan reste förbi och om vilken man aldrig sedermera hört talas.

Vi försökte återuppliva människans kunskaper i sitt modersmål en smula och erforo av honom flera saker som vi hade haft svårt

att få reda på av någon annan än en fransman."

Den italienare som fransmannen talade om var prästen Francesco Negri (1624-98), vilken 1663-64 reste genom Lappland mot Finnmark och Nordkap.

Soktetolk

Fransmannen som Regnard och hans sällskap träffade i Svappavaara följde med som tolk under den fortsatta resan, något som visar att han förutom franska och svenska (det språk som talades vid Kengis bruk) även kunde tala finska och samiska.

Senare i sin bok hävdar Regnard att fransmannen i Svappavaara hade berättat för honom att samerna hade som sed att låta resande "hjälpa dem i deras aktenskapliga plikter". Fransmannen

skulle ha sagt att samer vid flera tillfällen hade bett honom ligga med deras hustrur, men att han alltid hade vägrat. En gång, skriver Regnard, tog dock en sam "sin hustru och fransmannen och kastade dem båda på badden, gick ut ur rummet och reglade dörren efter sig". Regnard skriver att fransmannen "var en enkel man, om vilken jag inte tror, att han kunde vara i stånd att uppdikta en historia", men trots detta bör man ställa sig tveksam till historiens sanningshalt, eftersom seden inte finns omtalad på andra håll, och inte minst eftersom kåtor ju sällan har sänger och regelbara dorrar.

På tal om samernas troldom, närmare bestämt om gän - brinnande stenar som nåjder troddes kunna skicka iväg långa sträckor

Den franske komediförfattaren Jean François Regnard (1655-1709) och hans följeslagare Cous-teaux de Fer-court och Nicolas de Corberon besökte Svappavaara 1681.

ILLUSTRATION.
PRIVAT

FOTO, SVAR

It'ttfF

4,;,;,9, ,,..."-J .

f-●

,/;11 .IJ7';ft....._J /C, ·c.J-...,J

11" - -- -2

just fo J.9,,<'i ,t,j, } ···1; · ···,t··t, J.11-11. L...

i-:: J-:.... '?;+-. . .+ J. + + + - +

Han berättade att det var omöjligt att se vilken form den hade, men att den flog oerhört snabbt och lammade efter sig ett litet blått spår, som var lätt att urskilja. Han berättade vidare, att hans hund, som en dag då han befann sig på ett berg foljde honom på några stegs avstånd, plötsligt träffades av en sådan gan [...]. Den dog på stallet, ehuru den ett ögonblick tidigare varit livslevande. Han sökte efter stallet, där hunden kunde ha träffats, och upptäckte ett hål under dess hals, utan att dock finna föremålet som dodat den."

Vern var då denne fransman i Svappavaara? Mantalslangden for Vasterbotten år 1681 visar att Regnard nastan hade ratt nar han sade att gruvan bara hade tio eller tolv arbetare. Detta år fanns i Svappavaara foljande personer:

Varifrån härstammade dessa
bruksarbetare? Det står klart
att samtliga var något av fram-
mande fåglar i Tome lappmark:
Vi vet att Karl Larsson Björkman
var svensk, möjligen från Gävle
stad; att Erik Jonsson Stålnackes
far Jons Olsson Stålnacke var från
Dorkarby i Tolfta socken i Upp-
land och kom till Svappavaara
1658 och att Anders Matsson var
från Finnbo i Dalarna eller Älsta
i Västmanland.

Speet/Spett ar av vallonskt eller flamlandskt ursprung, men några direkta bevis för detta finns inte. Hans Eriksson Bergsmans, Anders Didrikssons (även kallad Dirksen) och Petter Qvists ursprung är okänt, men de kom alla till Svappavaara på 1660-talet.

Slakten Stålnacke finns fortfarande kvar i Svappavaara och på många andra håll i Tornedalen, Lappland, Norge och Finland. A.ven slakterna Spett och Bjorkman fortlever.

Vad galler Frans (Persson) Servio och hans son Niklas var de utan tvivel fransman, eller rättare sagt valloner. Kolaren Frans Persson Servio tas upp i mantalslangdema under Masugnsbyn 1655-60, under Svappavaara 1665-85, under Kengis 1686-92, åter under Svappavaara 1698, och slutligen åter under Kengis 1702-1705.

16

Niklas och två dottrar, varav den ena hette Karin.

Det kan inte råda något tvivel om att den fransman Jean Fram;ois Regnard motte i Svappavaara var Frans Persson Servio. Frans och hans far Petter Servio kom till Kengisverken 1655, vilket stammar val med Regnards uppgift att fransmannen i Svappavaara kommit dit trettio år innan 1681.

Petter Servio

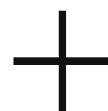
Frans Persson Servio var född i Frankrike eller Belgien. Hans far Petter Servio var kolare, och flyttade enligt egen uppgift till Sverige från Frankrike 1627. Han arbetade vid Julita bruk i Södermanland 1642-52 och i Masugnsbyn 1655-59. Hans dramatiska livshistoria (som utretts av Kjell Lindblom) är väl värd att berättas, även om den för oss långt från Jean Fram;ois Regnards besök i Svappavaara år 1681:

Vid bergskollegiums sammanträde 1652 15/2 framkorn att kolaren Petter Servio vilken "medh stoor skielsordh och Undsaijelser" hade hotat att skjuta ihjäl sin husbonde Johan Ditmar, vilken agde Julita bruk. Han hade också med en bom slagit upp dorren till den stuga på bruket där Johan Ditmar bodde, men funnit att Ditmar hade rest till Krambol Hammar. För detta hade Petter genast insatts i Nyköpings fängelse. Petter erkände att han hade hotat Ditmar, och tillade att alla bruksförvaltare var "skellmar och Tiufwar", eftersom de bedrog kronan. När rätten hotade honom med straff, sade han: "latt hangia migh, det wändar iagh intet."

Petter Servio befanns vara "een argh skallek och mootwilligh wägehals", som aldrig mer kunde förvanta sig gora "något gott" vid bergsverken i Sverige, dessutom var han "af frammande nation". Därför resolverade bergskollegium att Petter Servio skulle "settias oppå ett skiepp och forwijsas Rijket" med sin hustru och sina barn, eftersom även hans söner

Petter Servio
Kolare i Julita, sedan i Kengis
Inkom från Frankrike 1627, landsförvisad 1662

Frans Persson Servio
Kolare, slutligen i Kengis
Namnd 1655-1705
Gift med Karin Eriksdotter

Petter Servios bomärke

Petter Fransson Servio
Kolare, slutligen i Tornefors
Nämnd 1678-1714
G.m. Annika Larsdotter
Barn: Brita *1680
Frans *1680
Lars
Sofia *1700
Johan *1704

Niklas (Nils) Fransson Servio'
Kolare, gruvfogde, uppsyningsman,
slutligen i Masugnsbyn, namnd 1678-1714
G.m. Dordie Baltzarsdotter Thun (t 1742)
Barn: Frans 1686-1755
Baltzar
Elias 1708-85
Sofia
Brita
Dordie
Karin

Den første kände Servio som kom till Sverige var Petter Servio som först arbetade i Julita i Södermanland och sedan kom till Norrbotten. Han landsförvisades 1662.

var "mootwillige och argsinte skakkar såsom fadren". Om han sedan skulle komma tillbaka till Sverige "och gior någon skaada" skulle han halshuggas. Dock frigavs han senast i november 1652 ur sitt fängelse och gjordes "loos och ledigh" från sin tjänst hos Johan Ditmar, vilken som ersättning för Petters skuld hos honom beslagtogs hans kor.

Benådades en gång

1654 25/1 skrev Petter Servio kontrakt på två års arbete som keiare vid Kengis bruk, vilket broderna Abraham och Jakob Momma, 1653 övertagit av brukets grundare Arendt Grape. Även här hamnade han i konflikt med sina arbetsgivare. 1662 12/6 inlämnade han en inlägga till rikskanslern där han beskrev sitt öde.

Petter Servio skrev att han hade arbetat för broderna Momma i sex år, men inte fått något lön, trots att han själv hade folk som krävde lön, mat och dryck av honom, varför han själv varit tvungen att sätta sig i skuld. Till slut hade hans fordringsägare tagit ifrån honom all hans egendom och han och hans familj måste gå "Som sparfwen ifrån Ax".

Efter detta hade broderna Momma slagit honom i järn, bundit fast honom på en släde och

fort honom till Piteå, där han blev satt i ett "ochristeligt fängelse" i ett halvår. Efter en tid blev han frisläppt, men sedan kastades han åter i fängelse.

Petter Servio hävdade att Momma förfulde honom eftersom han under kriget mellan Sverige och Danmark 1657-58 hade upptäckt att de fört stångjärn och tusentals skeppsspikar över fjällen till Danskarna i Norge "vilket de ej borde ha gjort om de hade tänkt vara trogna den svenska kronan". Därför bad han rikskanslern att han skulle befrias ur fängelset, och att broderna Momma skulle ställas till svars för den oförrett de hade begått mot honom och mot den svenska kronan.

Forpassades till slut

Saken mellan Momma och Petter Servio behandlades vid fem tillfällen år 1661 av Bergskollegium. Vid sammanträdet 1661 20/11 påmindes slutligen om att Petter Servio redan 1652 hade blivit dömd att landsförvisas för sitt förhållningssätt mot Johan Ditmar, men att domen modererats till att han skulle få stanna kvar i riket om han battrade sig.

Nu fann dock Bergskollegium att Petter Servio "icke hafwer sigh battrat", utan fortfarande var "een argh person". Därför skulle han

denna gång verkligen sattas på ett skepp och förpassar ur riket.

Broderna Momma tillhåller att betala någon skeppare hans överfart.

Petter Servios söner Karl och Frans blev kvar i Sverige, den förre i Julita, den senare som sagt vid Kengisverken. Ytterligare en son, Elias, verkar ha landsförvisats tillsammans med fadern.

Petter Fransson Servio

Frans Persson Servios son Petter Fransson Servio var kolare och bruksskär i Svappavaara 1678-1707, och i Tomefors 1711-14. Vid tinget i Jukkasjärvi 1689 anklagade hustru Karin Olsdotter honom för att ha förbannat Jukkasjärvi kyrka, men Petter svarade att han sagt att han inte tänkte resa till Jukkasjärvi, om inte prästen höll predikan på svenska. Detta bör innebära att han markligt nog inte förstod finska.

Petter Servio var gift med Annika Larsdotter och hade hustru Brita Persdotter Servio (född 1680, gift med masmastaren Olof Larsson Fors i Tomefors - stamfar för den stora slakten Fors från Tomefors); Frans Persson Servio (död 1756 11/6, smaltare i Tomefors); Lars Persson Servio (smaltare i Tomefors); Sofia Persdotter Servio (född 1700, gift med Mårten Mårtensson Lainio i Tomefors) och Johan Persson Servio (född 1704, bruksskär i Masugnsbyn).

Petter Fransson Servios son Lars Persson Servio var far till Peter Larsen Servio eller Karnæs (1737-1814), vilken flyttade till Kames i Lyngen i Norge på 1760-talet. Hans ättlingar bodde ännu år 1900 i Kames och bar namnen Mosessen, Karlson och Larsen.

Petter Fransson Servios son Johan Persson Servio hade sonen Per Johansson Servio, vars son Erik Persson Servio (1772 14/9-1846 24/12) flyttade till Kaantojärvi i Gallivare socken vid 1800-talets början och har många ättlingar

dar än idag, framst i Kaantojärvi, Vettasjärvi, Markitta och Pumuvaara. Vissa medlemmar av hans släkt kallade sig Servio (eller den finska formen Servio) ännu under 1800-talets hälft, men idag bär de namnen Kaantojärvi, Briseholm, Johansson, Lidfjäll, Hannu, Hansson, Ylitorma, Ejeblad, Elebrand, Pirtti och Isaksson.

Niklas Fransson Servio

Frans Persson Servios andra son, Niklas (Nils) Fransson Servio var kolare och gruvdräng i Svappavaara 1678-1704, kallad gruvfogde från och med 1701 och var uppsyningsman i Masugnsbyn 1705-14. Niklas Fransson Servio erkände vid tinget i Jukkasjärvi 1684 att han hade lagrat Susanna Hansdotter. Han dömdes till uppenbar kyrkoplikt, samt att erlagga 40 mark silvermynt i bäter.

Niklas Servio gifte sig med Dordie Baltzarsdotter Thun (död 1742), dotter till den tyske mästern Baltzar Mickelsson Thun i Kengis. Tillsammans hade de hustru Frans Nilsson Servio (1686-1755 14/4, gruvfogde i Masugnsbyn); Baltzar Nilsson Servio (bruksfogde i Masugnsbyn); Elias Nilsson Servio (1708-1785 1/5, masmastare i Masugnsbyn); Sofia Nilsdotter Servio (gift med klockaren Henrik Matsson Kemilainen i Jukkasjärvi - de stora Jukkasjärvisläkterna Lindmark, Hagroth och Fjellborg härstammar från Sofia och Henrik); Brita Nilsdotter Servio (gift med nämndemannen Erik Jonsson Stålnacke i Soutujärvi, Gallivare socken); Dordie Nilsdotter Servio och Karin Nilsdotter Servio.

Niklas Fransson Servios son, masmastaren Elias Nilsson Servio hade sonen Gabriel Eliasson Servio (1736-1813 20/4), vilken 1781 övertog nybygget Kelkkanieni i Parakka, Jukkasjärvi socken. Från honom härstammar slakten Aarea i Pajala socken, en släkt Johansen (även kallad Parak) i Lyngen i Norge, samt slakten Eliasson i Parakka.

.A.ven Niklas Fransson Servio har efterlämnat spår i Litteraturen. Den franske resenären Aubry de la Motraye beskriver i sin bok "Seigneur A. de La Motrayes resor 1711-1725" ett möte i Masugnsbyn sommaren 1716 med en person som inte gärna kan vara någon annan än Niklas Fransson Servio:

"En gammal gubbe, som blivit kvar där [i Masugnsbyn] under samma omständigheter som inspektoren vid Kengisbruket, emedan han icke visste, var han skulle taga vägen eller emedan han av brist på pengar och för sin höga ålders skuldi icke kunde begiva sig dit han skulle velat, bjöd mig taga in hos honom, och jag mottog gärna hans inbjudning. Jag frågade, vad hans yrke var, och han sade, att han varit gjutmastare och gruvfogde, när driften nedlades, men att han nu icke var något annat alls."

Gubben berättade sedan för de la Motraye om kopparbrytningen i Masugnsbyn och Svappavaara och om andra kopparfyndigheter i området, sedan lade han sig att vila och de la Motraye gjorde detsamma, efter att en stund ha betraktat midnattssolen.

Källor:

- Mantalslängder för Västerbottens län. kyrkoböcker för Pajala, Jukkasjärvi och Gällivare socknar, domböcker för Jukkasjärvi tingslag.

- Lindblom, Kjell: Av främmande nation, ur tidskriften Vallonättlingen 1984 Nr. 2, samt ett tillägg av tidskriftens redaktör i nr. 1984 Nr. 3.

- Motraye, Aubry de (1988): Seigneur A. de La Motrayes resor 1711-1725 / urval och översättning av Hugo Hultenberg; anmärkningar av S. Bring och K.B. Wiklund, Stockholm, Rediviva.

- Regnard, Jean François (1946): Resa i Lappland, Stockholm, Fahlcrantz och Gumaelius

"Petter svarade att han inte tänkte resa till Jukkasjärvi, om inte prästen höll predikan på svenska."